

idr.) in pravopisnih napak (predvsem nenavadne ali napačne stave ločil) kar mrgoli ohlapnosti v izražanju.

Naj sklenem: knjiga je v nekaterih točkah (poglavje o divjih otrocih) prijetno branje, vendar pa bi od avtorja, ki zna subtilno razmišljati, pričakovali več pretehtanih in preverjenih trditev in manj prelahkotnega duhovičenja, kot ga je pokazal s stavkom »čepprav smo mnogi že sprejeli popravek Nikolaja Kopernika (1473–15437), da se zemlja vrti okoli Sonca in ne Sonce okoli Zemlje (...).«

Alenka Šivic-Dular
Filozofska fakulteta v Ljubljani

PRVA MONOGRAFIJA O J. V. VALVAZORJU V SLOVENŠČINI

Branko Reisp, Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor. Mladinska knjiga, Ljubljana 1983, 431 strani.

Zadnji čas sta izšli na Slovenskem dve kapitalni deli, ki monografsko obravnavata sicer tujejezično, a za slovenski kulturni prostor, kakršnega zaznavamo danes, še kako pomembno duhovno delovanje v prehodnem obdobju iz srednjega v novi vek. Prvo je dr. P. Simonitija knjiga *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*, ki je izšla l. 1979 pri Slovenski matici in že po naslovu sodeč posvečeno razčlenjevanju latinske produkcije, ki je kakor koli povezana s slovenskimi tlemi. Drugo tako delo je posvečeno nemško pišočemu J. V. Valvazorju. In o njem tu nekaj besed.

L. 1983 je izšla pri Mladinski knjigi monografija z naslovom *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*. Ni naključje, da je njen avtor dr. B. Reisp, saj je že dotlej mogel veljati za enega najboljših poznavalcev Valvazorjevega dela, kakor je soditi po njegovem sodelovanju pri posodobljenih in delnih izdajah le-tega v slovenskem jeziku in ne nazadnje trudu pri častitljivem, faksimiliranem ponatisu celotne Slave vojvodine Kranjske leta 1970–1974.

B. Reisp je snov smiselno razdelil v sedem poglavij, v katerih obravnava Valvazorjevo življenje in delo. Prvo predstavlja kontekst, v katerem se je imelo spočeti, a tudi uresničilo Valvazorjevo življenjsko delo, ki zlepa ne bo izgubilo svoje pomembnosti za študij duha in razmer na obsežnem delu slovenskih tal po zatonu srednjega veka in vzponu novega. Poglavje je skrben celosten prikaz dobe tako z vidika splošne zgodovine kot posameznih panog kulturne zgodovine druge polovice 16. in 17. stoletja, kar zagotavlja plastično predstavo o dogajanju – na sinhroni ravni – in na drugi priča o tisti kontinuiteti, ki je potrebna za ohranitev, če ne tudi napredovanje in rast določene kulturne sestavine. V tej zvezi je primerno opozoriti na troje Reispovih ugotovitev: 1. da je bil to čas izrednega razvoja domoznanstva in plemiške kulture, v kateri so prevladovali severnjaški umetnostni ideali. 2. da tedaj še niso ločevali znanosti od literature, ki je bila v tem času in še pozneje ne glede na zvrst in jezik enotna celota. Zgodovinopisje se je razvijalo v okviru literature kot njena posebna zvrst. 3. ob vsem navedenem znanstvenem in kulturnem delu trajnejšega pomena ni mogoče spregledati, da najpomembnejši proces v evropskem miselnem razvoju 17. stoletja, postanek modernih naravoslovnih ved in s tem spremenjeni pogled na svet pri nas in v Avstriji nasploh do srede 18. stoletja ni našel odmeva. Izjema je J.V. Valvasor, ki je s svojo izjemno osebnostjo, evropsko razgledanostjo, entuziastičnim znanstvenim prizadevanjem prehitel čas in okolje.

Drugo poglavje sistemizira genealogijo tega moža. Pri tem se izkaže, da so bili tudi drugi Valvazorji dovolj podjetni in uspešni, vendar je le delo J. Vajkarda ohranilo vrednost in pomen za poznejše čase. Sledi poglavje o njegovi mladosti (roj. 1641 v Lj., + 1693 v Krškem, pokopan prejkone v Mediji v družinski grobnici). Temeljno izobrazbo si je pridobil v Ljubljani, jo izpopolnjeval na potovanjih po tujini in v vojaški službi. Njegova raziskovalna vna je že kmalu pokazala, da bo njegova življenjska pot šla nad običajnim povprečjem plemiških sinov. A morda je prav zgoraj omenjena inertnost okolja do naravoslovja tudi vzrok, da se je Valvazorjevo prvotno zanimanje zanj preusmerilo v zgodovino, čeprav B. Reisp nedvomno z argumenti ugotavlja, da je odločilna pobuda za prihodnje Valvazorjevo delo prišla iz spoznanja, pridobljenega na potovanju po tujem, kako njegovo »ljubljeni domovino Kranjsko tujci ne le malo ali nič ne poznajo, ampak tudi jemalo cenijo«.

Četrto poglavje obravnava Valvazorjevo grafično dejavnost, ki prejkone še čaka celovite ocene umetnostnih zgodovinarjev, ne da bi spregledali Reispovo priznanje, da je izrednega pomena za slovensko kulturo in zgodovino. Naslednje poglavje govori o motivacijah in pobudah, ki so privedle do nastanka dela *Die Ehre des Hertzogthums Crain*, 1689 in označuje njene bibliografske podatke. Tiskali so jo v Nürnbergu in da bi delo hitreje teklo, si je njen avtor pridobil za pomočnika urednika, lektorja E. Franciscija, prvega nemškega poklicnega pisatelja. Obsega 3532 strani, je bogato ilustrirana in petnajst knjig je zvezanih v štiri dele.

Šesto poglavje je namenjeno snovni razčlenitvi Slave vojvodine Kranjske, pri čemer avtor skrbno razmejuje Franciscijeve v duhu časa nabrekli pisane kompilacijske dodatke od dela »glavnega avtorja«, ki upošteva kolikor mogoče primarne vire; in to je tisto, kar mu še danes zagotavlja določeno aktualizacijo. Medtem ko so glede na omembo posameznih motivov za slovstveno folkloristiko pomembne druge knjige, je za etnologijo in slovenistiko še posebej vredna pozornosti VI. knjiga. V enajstih poglavjih poroča o vsakdanjem načinu življenja na ozemlju tedanje Kranjske in ponekod sega tudi čez njene meje. Tako poleg slovenskih obravnava tudi drugojezične elemente: Uskoke, Hrvate, Kočevarje. S popisom življenja prebivalcev Kranjske je J. V. Valvazor postal daljni predhodnik tiste smeri v diferenciaciji zgodovine, kakor jo bolj ali manj zastopa današnja etnologija. Po mnenju B. Reispa je pomen Valvazorjevega dela v splošnem in posebej na etnološkem področju pravilno, pravično in še za danes sprejemljivo ocenil A. T. Linhart. Z zaslugami za etnologijo se povezujejo tiste za slovenistiko, ko poleg nemških rabi skoraj dosledno slovenska krajevna imena in jih kot teritorialno lastnino vseskozi spoštuje, navaja slovenske izraze za številne pojme in predmete. B. Reisp opozarja, da delež slovenščine v Slavi ... še čaka primernege ovrednotenja. Z objavo pesniške poslanice J. Zizenčelija Zaštitno vošejne, ki jo danes obravnavamo kot prvo znano posvetno pesem v slovenskem jeziku, se je Valvazorjevo delo zapisalo tudi v slovensko literarno zgodovino. Očiten prispevek k njej pomeni tudi dodatek k VI. knjigi, kjer kronološko predstavlja tudi pisatelje s Kranjskega. Ne glede na ta kriterij sta prva na vrsti za slovensko pismenstvo zaslužna brata Ciril in Metod, sledi Ž. Herberstein, od slovenskih protestantov je največ pozornosti deležen J. Dalmatin in za njim nič manjše Valvazorjev učitelj J. L. Schönleben. Vsega skupaj je tako obdelal šestinpetdeset gesel, ki jim je njegov pomočnik E. Francisci dodal še slednje »o mnogovrstnih spisih« J. V. Valvazorja samega (prim. Valvazorjevo berilo, 1969, 234–7).

Kljub temu da B. Reisp E. Francisciju prizna, da je svojo uredniško nalogo opravil strokovno dobro in vestno, ne more mimo njegovega leporečja, gostobesednosti in navidezne učenosti, ki nemalokrat zamegljuje Valvazorjevo prizadevanje za stvarno in objektivno predstavitev pojavov: le, če ni našel zanj naravne razlage, je dopustil tudi razlage, ki so presegale njegove empirične skušnje. Po oblikovni strani B. Reisp označuje J. V. Valvazorja kot »upoštevanja vrednega prozaista«, ki je posebno skrb posvetil opisu gradov in

deželnim prebivalcem. Tu in še ponekod je njegova beseda realistična, zanimiva zaradi (slovenskih?) narečnih oblik in besedi. Bogastvo izraza kaže mestoma skoraj pesniško čustvovanje in nadarjenost.

Končno B. Reisp sledi tudi recepciji Valvazorjeve Slave . . . skozi posamezna obdobja in ugotavlja v zvezi s tem določena nihanja. O odnosu do Valvazorja pričajo tudi motivi njegove osebnosti v leposlovnih delih in upodobitve njegove figure v likovni umetnosti, češar B. Reisp prav tako ni obšel.

Medtem ko se B. Reisp sicer strogo drži v ozadju in prepušča besedo le dejstvom, ko gre za označbo Valvazorjevega življenja in dela, se v enem primeru le razkrije njegova osebna naravnost: tedaj ko na več mestih izredno pozorno motri Valvazorjevo osebnost. Seveda je v tej zvezi razveseljivo ugotavljati, da je J. V. Valvazor ljudi cenil in sodil po njihovi človeški vrednosti in ne po formalnem, stanovskem položaju: človeka ne povzdiguje le rod, temveč tudi znanje in duh. Zato je imel kot fevdalni gospod do svojih podložnikov zaščitniški, kot človek pa človeški odnos.

Vsekakor je Reispova monografija o Valvazorju tehtno branje, ki ga odlikuje skrben jezik. Naključni bralec je lahko prepričan, da mu avtor naliva čistega vina, strokovni uporabnik pa sme računati, da je z njo dobil zanesljivega vodnika, ki naj mu pomaga utirati pot h konkretni rabi Valvazorjevega dela, saj gotovo še ni dokončno izkoriščeno.

Bogate opombe tudi popravljajo nekatere stvarne napake iz poprejšnjih delnih razprav o Valvazorju, v njih je tudi seznam dosedanjih objav Valvazorjevega opusa. Slovenist in slovstveni folklorist se še posebej utegneta ustaviti na tistih mestih v njih, kjer je navedeno, kje vse v slovenski literaturi se pojavlja snov iz Valvazorjeve Slave . . .

Po bibliografiji sta dodana še povzetek v nemščini in angleščini, kar je vsekakor smiselno in posnemanja vredno dejanje, in končno še kazalo osebnih imen, seznam slik in pregled vsebine.

Marija Stanonik
Znanstvenoraziskovalni center
SAZU v Ljubljani

Zapiski

Ob 30-letnici Lingvističnega krožka Filozofske fakultete v Ljubljani

Spomladi 1953 je skupina jezikoslovcev s Filozofske fakultete v Ljubljani in s Slovenske akademije znanosti in umetnosti ustanovila Lingvistični krožek Filozofske fakultete. Ustanovitev je s posebnim pismom

z dne 12. V. 1953 odobril tedanji rektor Franc Zwitter. Do selitve FF v poslopje na Aškerčevi (1961) so se člani sestajali v slavističnih prostorih Narodne in univerzitetne knjižnice. Krožek takrat ni imel formal-